

цих фітоценозах відіграють тонконіг стиснутий (*Koeleria cristata* (L.) Pers.), люцерна посівна (*Medicago sativa* L.), бромус безостий (*Bromus inermis* Leyss.).

Значну цінність в басейні річки мають види рослин, що занесені до Червоної книги України: тюльпан Шренка (*Tulipa schrenkii*), ковила Лессінга (*Stipa lessingiana* Trin. et Rupr.), ковила волосиста (*Stipa capillata* L.), ковила найкрасивіша (*Stipa pulcherrima* C. Koch), тюльпан гранітний (*Tulipa graniticola* Klok.), сон-трава (*Pulsatilla nigricans* Storck).

У наш час рослинність долини річки страждає від антропогенного впливу. Разорювання земель під городи до самого русла, ерозія берегів, що є наслідком випасу худоби, сприяють знищенню корінного рослинного покриву. З пасовиськ до річки потрапляє велика кількість органіки, що призводить до зміни водних біоценозів.

Малі річки є першим ланцюгом у водному фонді, а рослинність їх басейну сприяє відновленню та оздоровленню річок, тому збереженню та охороні біорізноманіття рослин повинно приділятися більше уваги як на місцевому так і на державному рівні.

Література

1. Определитель высших растений Украины/ Д.Н.Доброчаева, М.И.Котов, Ю.Н.Прокудин – К.: Наук. думка, 1987. – 548 с.
2. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды / В.Н.Грезе, Г.Г. Поликарпов, В.Д. Романенко и др. – К.: Наук. думка, 1987. – 224 с.
3. Природа Украинской ССР. Растительный мир. – К.: Наукова думка. 1985. – 227с.

ЛЮДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТВОРИЛА ЗАГРОЗУ ІСНУВАННЮ БІОСФЕРИ

Жамардій В.О.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Загострення проблеми виживання людства зумовлює необхідність об'єктивного наукового вивчення та оцінювання тенденцій, закономірностей і причин наростання апокаліптичних суперечностей у системі "людина – навколишнє середовище" та розроблення стратегії переходу суспільства на життєствердний етап еволюції.

Суперечності в системі "людина – навколишнє середовище" набули особливого загострення у ХХІ столітті, коли виникла реальна загроза існуванню людства й біосфери в цілому. Розв'язанню цієї проблеми присвячені численні міжнародні саміти і конференції під егідою ООН, а також наукові праці багатьох відомих інтелектуалів світу (Л.Браун, В.Вернадський, А.Гор, Л.Гумільов, Г.Дейлі, Г.Кебурія, Д.Медоуз, М.Мойсеев).

Історія людини, етносів, націй і держав – це споконвічна боротьба за виживання, у якій завжди гостро поставало питання життя або смерті. Визначальним при цьому є прояв біологічного інстинкту до виживання (життя), тобто "сукупності вроджених реакцій (актів поведінки) організмів... у відповідь на зовнішні та внутрішні подразники" [4]. У протистоянні життя і смерті в природі через енергетичний зв'язок поколінь досягається неперервність та вічність життя людини як біологічного виду.

Зазначимо, що захисні реакції (функції) тваринних організмів проявляються лише через реалізацію їхніх природних інстинктів. Людина ж, окрім визначених еволюцією рефлекторних інстинктів, здійснює захист

свого життя і через функцію мислення. Тож упродовж усієї історії людство вдосконалювало створювані мисленням методи та способи захисту життя та все більше виходило за межі суспільних потреб, нехтуючи можливості природного середовища. Як наслідок, замість захисту життя людське мислення з усією заповзятливістю рухається й продовжує рухатися в напрямку до самознищення.

І ось прикрий наслідок: на початку XXI ст. людство та природне середовище опинилися у глибокій системній кризі. Наразі вкрай загострилися негативні явища глобального виміру, які вже не лише гальмують соціально-економічний розвиток, а створюють реальну загрозу існуванню людства та біосфери.

Наростання кризових явищ у суспільстві супроводжується катастрофічною зміною клімату планети внаслідок антропогенної дії та невпинним знищенням численних видів рослинного й тваринного світу материків і Світового океану. У найближчі 20-30 років прогнозується зникнення 20-ти тисяч рослин, 320 видів риб, 48 амфібій, 130 рептилій, 924 414 видів птахів та ссавців. Причому темпи зникнення щороку зростають. А це, як відомо, призводить до посилення нестійкості екологічної системи з важкими наслідками для всього живого на планеті.

За бездумної господарської діяльності людей вже сьогодні зруйновано 63% екосистем земної суші. У Росії і Канаді збереглося 65% природних екосистем, Китаї – 20, Індонезії – 7, США – 5, Європі (без Росії) – 4, Індії – 1, Японії – 0% [2]. Умовно й відносно екологічно чисті території в Україні складають лише 13%.

Гострота проблеми невпинно зростає насамперед через відчайдушну боротьбу за ресурси планети. У масштабі світової економіки в господарській обіг наразі залучено понад 2/3 поновлюваних ресурсів планети, а це є свідченням того, що ґрунти, ліси, прісна вода, кисень, рибні запаси дедалі набувають статусу невідновлюваних. У світі щороку знищується 25 млрд. т орнопродатного шару. З інтенсивністю 20 млн. га на рік вирубаються ліси. Уже сьогодні на планеті понад 2 млрд. людей страждають від нестачі питної води [2].

Для виходу із ситуації Конференцією ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) було ухвалено Програму дій "Порядок денний на XXI століття" як концепцію стійкого (сталого) екологічно безпечного та збалансованого розвитку людства у третьому тисячолітті [3]. Проте всі намагання міжнародної спільноти поліпшити ситуацію виявилися безплідними та марними. За минулі роки жодної із світових проблем навіть щонайменшим чином не було розв'язано.

І це відбувається не тому, що принципи стійкого розвитку є хибними. Навпаки, ці принципи є досить зрозумілими та логічними, адже йдеться про розвиток, що не виходить за межі можливостей навколишнього середовища. Але річ у тім, що реалізація зазначених принципів потребує не стільки належного інформаційного забезпечення і глибинних знань, скільки високої духовності, моралі та природовідповідної моделі поведінки людини й суспільства у цілому, які не є вродженими, а досягаються лише завдяки тривалому вправлянню.

Природовідповідна модель поведінки виявилася найбільш важкою для реалізації навіть попри те, що людство впродовж всієї історії постійно вдавалося до системних заходів із життєзабезпечення та самозбереження. З цією метою формувалися суспільні загальнолюдські, національні, звичаєві норми поведінки. До цього покликані й релігійні вірування. На всіх

етапах історії суспільство переймалося питаннями гармонійного духовного розвитку людини. На жаль, сучасні тенденції розвитку світової цивілізації свідчать про все меншу й меншу ефективність і роль традиційної освіти у формуванні духовного світу людини та загалом людства і дедалі згубніший вплив "раціонального" (того, що забезпечує функція мислення) у світоглядних цінностях.

За сучасною парадигмою еволюційно визначеного розвитку суспільство буде свої відносини з довкіллям, нехтуючи будь-які етичні та моральні норми й правила. Очевидним є поринання людини в лоно споживацького існування, її відчуження від природи, байдужість до заповіданої при цьому шкоди навколишньому середовищу, а одночасно і самій людині.

Сьогодні постіндустріальна цивілізація ввійшла у жорстке протистояння з природою, екологічною системою планети. Складається враження, що людство примирилося з думкою про світ без майбутнього.

Література

1. Вернадский, В. И. Живое вещество : Автотрофность человечества / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1994. – 270 с.
2. Кебурия, Г. Н. Апокалипсис заказывали? Концепция экологической безопасности / Г. Н. Кебурия. – М. : Научный мир, 2007. – 288 с.
3. Програма дій "Порядок денний на XXI століття" ("Agenda – 21"). – К. : Інтелсфера, 2000.
4. Українська Радянська Енциклопедія : в 20 т. – К. : Рад. енциклопедія, 1972. Т. 10. – 1972. – 1630 с.

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАПЛАВНИХ ЛІСІВ В УКРАЇНИ

Кушнір Л.М., Мусієнко М.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Заплавні лісові фітоценози України відрізняються своєрідністю й унікальністю. Вони зростають в умовах постійного впливу алювіальних і руслових процесів. Ці ліси хоча і займають відносно невелику площу (близько 400 тис.га), проте виконують надзвичайно важливі екологічні функції та мають велике господарське значення.

Внаслідок створення на ріках каскадів водосховищ, експлуатації в долинах рік водозабірних споруд, зарегулювання поверхневого стоку та проведення екологічно необґрунтованих заходів на різних ланках річкових водозборів в останні декілька десятиліть в заплавах спостерігається різка трансформація лісорослинних умов, що призводить до ослаблення та навіть деградації заплавних лісів.

Лісогосподарські заходи, що проводяться в цих лісах, не враховують не лише їх унікальні багатогранні еколого-захисні (руслостабілізуючі, кольматуючі, ґрунтозахисні, водоохоронні, рекреаційні та інші) функції, а й особливості умов зростання та їх антропогенну порушеність. Наукові основи господарювання в заплавах лісах України розроблені дуже слабо. За своїм змістом вони більшою мірою відповідають природі лісів, які зростають на верхніх ланках водозбору.

Природний генезис лісової рослинності в заплавах обумовлюється основними взаємопов'язаними процесами - алювіальністю, заплавною, а